

СУЧАСНЫ СТАН КНІГАВЫДАВЕЦКАЙ СПРАВЫ І СКАРЫНАЗНАЎСТВА

ЗОРА КІПЕЛЬ (Нью-Йорк)

СКАРЫНЯНА Ў БІБЛІЯТЭКАХ АМЕРЫКІ

Mабыщё кніжак у амерыканскіх бібліятэках абумоўліваеца зацікаўленасцю і патрэбамі чытачоў. Гэтак, прыкладам, у горадзе ці раёне горада, дзе вялікая колькасць жыхароў гішпанскага, нямецкага, італьянскага і г. д. паходжання, кнігі на запросы публікі будуць набывацца ў іх мовах. Гэтаксама на універсітэтах, каледжах, дзе ёсьць факультэт раманскіх моваў, германістыкі, славянскіх студый, будуць набывацца кнігі ў гэтых галінах, каб забяспечыць і прафесуру і студэнтаў адпаведнай літаратурай.

Гэткі прынцып ўвогуле стасуецца і да беларускай літаратуры. Беларускія кнігі набываюць бібліятэкамі ў гарадах з ладнымі беларускімі асяродкамі, якія даюць аб сабе знаць, карыстаюцца бібліятэкамі і ўдзельнічаюць у агульным культурным жыцці горада. Прыкладам, Кліўлендская Публічная бібліятэка мае добрую калекцыю беларускіх кніжак, Публічная бібліятэка горада Чыкага, Нью-Йоркская Публічная бібліятэка і, безумоўна, Кангрэсавая бібліятэка ў Вашынгтоне. Амаль у кожным штаце ў ЗША, ад усходняга пабрэжжа да заходняга, ёсьць беларускія кнігі — дзе болей, дзе меней, але, калі паглядзіш у каталоге любой бібліятэкі на “Беларусь” ці “Беларускі”, заўсёды нешта знайдзеца.

Як ж прадстаўлена ў амерыканскіх бібліятэках Скарныняна — працы пра Скарину і ягоныя творы? Вось жа, калі я пачала рыхтавацца да гэтай канферэнцыі, я была, прызнацца, прыемна здзіўлена, як шмат амерыканскіх бібліятэк маюць скарынаўскую літаратуру — 65 бібліятэк у 33 штатах. Наибольш у штатах Нью-Йорк, Каліфорнія, Пенсільванія, Агаё, Масачусетс, Мічыган.

Якія ж кніжкі спаткаюцца найчасцей?

1. Гравюры Францыска Скарины. 1-е і 2-е выданні, — 47 бібліятэк маюць адно або й абодва выданні.
2. Чамярыцкі Вячаслаў. Францыск Скарына (на ангельскай мове, выдадзена ЮНЕСКО ў 1980 г. у Парыжы), — 29 бібліятэк.
3. Біблія — факсімільнае выданне 1990—1991 гг., — 25 бібліятэк.

4. Скарына Ф. Творы: Прадмовы, сказанні, пасляслоўі, акафісты, пасхалія, — 20 бібліятэк.

5. Дварчанін Ігнат. Францішак Скарына як культурны дзеяч і гуманіст на беларускай ніве. Перадрукавана ў 1991 г.

6. Шматлікія публікацыі Сымона Брагі (д-ра Вітаўта Тумаша), выда-
зенныя ў Нью-Йорку Беларускім інстытутам навукі і мастацтва.

7. Флоровский А. Т. Чешская библия в истории русской культуры и
письменности. Перавыдадзена ў Мюнхене ў 1988 г.

8. Анічэнка У. Слоўнік мовы Скарыны.

9. Каўка Аляксей. Тут мой народ.

10. Булыка Аляксей. Мова выдання ў Францыска Скарыны. 1990.

11. Лабынцаў Ю. Пачатае Скарынам. 1990.

12. Галенчанка Г. Францыск Скарына — беларускі і ўсходнеславянскі
першадрукар. 1993.

13. Конан Уладзімір. Боская і людская мудрасць. 1990.

14. Грыцкевіч Валянцін. Францыск Скарына. 1995.

Ды шэраг іншых скарынаўскіх публікацый, якія выдаваліся і, спадзяю-
ся, будуць выдавацца Інстытутам гісторыі Акадэміі навук Беларусі і
Інстытутам літаратуры. Гэтыя грунтоўныя даследаванні ў розных галінах
Скарыніяны, прыгожа аформленыя, карыстаюцца найбольшым попытам у
амерыканскіх, асабліва акадэмічных бібліятэках. Тут я мушу, аднак, як
бібліятэкар выказаць немаленьку засцярогу, нават, хутчэй, пажаданне —
вельмі шкада, што гэтыя каштоўныя публікацыі, можа, й былі задуманыя
як серыя, але фармальна не былі названы серыяй. Каб яны ад пачатку вы-
ходзілі серыяй, прыкладам серыя “Скарыніяна” і “Спадчына Скарыны”, —
гэта вельмі дапамагло б бібліятэкам камплектаваць даследаванні Скарыні-
яны апошніх гадоў.

На заканчэнне хачу выдзеліць адну бібліятэку з усіх іншых амерыканскіх
бібліятэк, у якой я і Вітаўт працавалі каля 30-ці гадоў і якая без сумнёву
мае найлепшую калекцыю Скарыніяны ў Амерыцы. Кнігі, звязаныя са Ска-
рынам, збіраліся бібліятэкай здаўна. Былі тут ужо ў пачатку стагоддзя та-
кія выданні, як “Доктор Франциск Скорина” П. У. Уладзімірава 1888 г. вы-
дання і працы пра Скарыну А. Сабалеўскага і А. Мілавідава, і “Чатырох-
сотлецце беларускага друку” 1926 г., і адбітак са скарынінскага зборніка
Воўк-Левановіча. Пазней, у 50-х гадах, пачалася збірацца вельмі паважная
калекцыя Скарыніяны. Зноў жа на запатрабаванне чытачоў, а менавіта д-ра
Вітаўта Тумаша, тагачаснага старшыні Беларускага інстытута навукі і мас-
тацтва ў Нью-Йорку, у якім вяліся доследы Скарыніяны, бібліятэка набыла
усе выданні Скарыны на мікрафільме ці то ў фотастаце, усе важнейшыя
працы пра Скарыну. Праўда, трэба тут зазначыць, што ў Беларусі ў тых 50–
60-я гады паважных прац пра Скарыну не было. Вось таму ў Нью-Йорку і

пачаліся паважныя, часам піянерскія доследы Скарыніяны, усё гэта збіралася ў калекцыі Нью-Йоркской бібліятэкі — працы д-ра Тумаша, ці то Сымана Брагі, ды іншых эмігранцкіх даследчыкаў Скарыніяны.

А ў канцы 70–80-х гадоў пачала прыходзіць у бібліятэку і паважная Скарыніяна з Беларусі. Асабліва ж папоўнілася Скарыніяна ў апошняе дзесяцігоддзе.

Гэтак з гонарам і ўпэўненасцю можна сказаць, што Нью-Йоркская Публічная бібліятэка мае адну з багацейшых, калі не самую багатую, калекцыю Скарыніяны ў Амерыцы, а ў славянскіх навуковых колах Скарына займае належнае месца.

МІКАЛАЙ ВОІНАЎ, КАНСТАНЦІН УСОВІЧ (Гомель)

ПРАБЛЕМА ПЕРАКЛАДУ ТВОРАЎ Ф. СКАРЫНЫ НА СУЧАСНУЮ БЕЛАРУСКУЮ МОВУ

омплекснай самастойнай навуцы скарыназнаўству ідзе ўжо трэцяе стагоддзе ад роду¹. Да пачатку апошняй чвэрці XVIII ст. у свеце былі вядомы 63 скарыназнаўчыя публікацыі². Таму зараз правамоцна паўтарыць за аўтарам апошняй са згаданых кніг, што, па сутнасці, скарыназнаўства налічвае сапраўды пяць стагоддзяў.

У маі 1997 г. было не заўважана важнейшае свята — споўнілася 475 год самай першай звестцы скарыназнаўчага характеристу: “Святар Юраўскай царквы ў Вільні, на Росе, Мацвей, адказвае святару царквы Ускрэшанскай, Хведару, [пра] “выбойную кнігу Царства” — выяўна 1518 году, Скарынавую”³.

Да сённяшняга дня пра вялікага асветніка, усходнеславянскага першадрукара напісана мноства самых разнастайных прац, у якіх даследаваны яго творчасць і жыццё ў цімлікіх аспектах. Такіх прац налічваецца каля 3 тысяч. Народ і спецыялісты, дзякуючы ім, ведаюць пра Ф. Скарыну так мно-
га, як ніколі раней.

На жаль, працы Скарыны ведаюць і даследуюць вучоныя, а асноўная маса беларускага народа не ведае яго творчасць, як кажуць, з першых рук. Усе звесткі пра яго даходзяць да народа толькі праз рукі і працы спецыялістаў, якія на свой густ і выбар цытуюць Скарыну, а сказанае і напісане імі мае вялікую долю ўмоўнасці, суб’ектыўнасці, фрагментарнасці.

Глыбока перакананы, што наш народ хоць на сорак сёмым дзесятку гадоў, на працягу якіх развіваецца скарыназнаўства, павінен, нарэшце, па-

¹ Францыск Скарына і яго час: Энцыкл. даведнік. Мн., 1988. С. 495.

² Пяць стагоддзяў Скарыніяны. XVI–XX. (Апрацаўваў Вітаўт Тумаш). Ню-Ёрк, 1989. С. 28–38.

³ Тамсама. С. 28.

знаёміцца з самім Скарынам асабіста, непасрэдна. У наш час адзіным сродкам для гэтага з'яўлецца пераклад яго твораў на сучасную беларускую літаратурную мову. Дзякуючы яму, яшчэ адна справа Скарыны атрымае практычнае ажыццяўленне і працяг на сучасным узроўні — даваць свайму народу патрэбныя веды і інфармацыю на іншых мовах у перакладзе на зразумелую для яго мову. Як Скарына рабіў, так павінны зрабіць і мы.

А між іншым, уздымаемая намі проблема да гэтага часу не толькі не вырашана, але ёй адмалююць і ў самім праве на існаванне.

Скептыкі спасылаюцца на трыв “аб’ектыўны” перашкоды: няма слоўніка царкоўнаславянскай мовы; няма калектыву адпаведных спецыялістаў па перакладу; у апараце Беларускага экзархата Рускай праваслаўнай царквы арганізаваны і пачаў працу калектыв, які перакладае на сучасную беларускую мову Біблію. Яшчэ ў беларускім перыядычным друку выказвалася, здаецца, шаноўным і сур’ёзным навукоўцам і святаром Надсанам думка, што перакладаць творы Скарыны павінны толькі вучоныя-багасловы.

Нам жа здаецца, што прычын, каб не рабіць любую справу, заўсёды знойдзецца, колькі захочацца, таму, хто не зацікаўлены ў гэтай справе. Лепш зараз узяцца за яе і зрабіць хоць на сваім узроўні, чым чакаць больш спрыяльных умоў.

Калі няма слоўніка царкоўнаславянскай мовы, дык ёсьць іншыя даступныя нам слоўнікі — “Словарь древнерусского языка” І. И. Сразнёўскага, “Гістарычны слоўнік беларускай мовы”, “Этымалагічны слоўнік беларускай мовы” (хоць два апошнія і не закончаныя), “Слоўнік мовы Скарыны” У. В. Аніченкі (хоць ён складзены на матэрыйяле толькі пражскіх выданняў Ф. Скарыны). Акрамя таго, аўтарскі калектыв па перакладу — спецыялісты беларускай мовы і літаратуры. У якасці дапаможніка выкарыстоўваем Біблію на рускай мове для разумення кантэксту. У нас ёсьць пэўныя веды па старажытнарускай і стараславянскай мовах, а калі іх не хапае, карыстаемся дапаможнікамі па гэтых мовах. Шмат што можна зразумець з кантэксту, так сказаць, па сэнсу.

Набыты намі невялікі вопыт у гэтым сэнсе дазваляе сказаць, што ў прынцыпі пераклад атрымліваецца.

Для паляпшэння нашага перакладу ёсьць шмат спецыялістаў. Важна, каб было што паляпшаць.

Творчы калектыв экзархата перакладае не Біблію Скарыны, а Біблію як асноўны сродак пропаганды рэлігіі і інструмент дзейнасці праваслаўнай царквы. Мы ж рыхтуем навуковы пераклад. І кіруемся прынцыпам навуковага аб’ектывізму, а не падрыхтоўкі Бібліі для богаслужэння на беларускай мове.

Што ж наконт апошняга аргумента, дык дастаткова паўтарыць, што Ф. Скарына прызначаў свае творы не для царкоўнай службы і пропаганды

рэлігіі, а для навучання пісьменнасці простых людзей і дзяцей, ставіў перад сваімі творамі ў першую чаргу свецкія задачы асветы. Таму пераклад твораў Ф. Скарыны не забаронены нават атэістам.

Такім чынам, патрабаванне перакладу твораў Ф. Скарыны не выклікае ніякага сумнення, пераклад створыць самыя спрыяльныя магчымасці для авалодвання духоўнай і творчай спадчынай Ф. Скарыны простымі людзьмі нашага народа, пра якіх так прадбачліва паклапаціўся сам Ф. Скарына.

Непасрэднымі перакладчыкамі ў нашым універсітэце з'яўляюцца аўтары дадзенага даклада, супрацоўнікі музея-лабараторыі Ф. Скарыны С. М. Табуліна, В. І. Яцухна, а таксама прафесар кафедры беларускай мовы У. В. Анічэнка і загадчык названай кафедры кандыдат філалагічных навук А. А. Станкевіч. Кансультатыйныя паслугі выконвае дацэнт гэтай кафедры, спецыяліст па стараславянскай мове А. А. Парукаў.

У цяперашні час апошнімі двумя перакладчыкамі выдаецца зборнік “Набожнае слова і антычная мудрасць кроначаць побач”, дзе змешчаны мудрыя выказванні з прадмоў і перакладаў Ф. Скарыны. Рыхтуюцца да друку книгі “Прадмовы і пасляслоўі” і “Кніга судзяў” Ф. Скарыны.

У сваёй працы мы кіруемся некаторымі асноўнымі прынцыпамі, якія можна сформуляваць наступным чынам:

1. Прытрымліваемся духу і літары скарынаўскіх перакладаў, але не пасляпому, як М. Лютэр, а творча, як Ф. Скарына, каб пераклад як мага паўней адлюстроўваў сутнасць вялікай справы Скарыны.

2. Захоўваем ўсе асаблівасці беларускай мовы Скарыны, якія не разыходзяцца з сучаснай беларускай мовай.

3. Абапіраемся на кантэкст і не выходзім з яго асноўной сутнасці.

4. Адціняем скарынаўскія індывідуальныя змены і новаўядзенні, яго аўтарскую пазіцыю, якая добра вядома з навуковай літаратуры.

Значную маральную падтрымку ў пастаноўцы нашай праблемы аказваюць нам творы беларускага паэта Алеся Разанава па матывах перакладаў Ф. Скарыны. Гэта, па сутнасці, пераказ скарынаўскіх фрагментаў на сучасную беларускую мову. Паэт яшчэ ў 1990 г. апублікаваў такі пераказ урыйкаў з “Прадмовы Ф. Скарыны ва ўсю Біблію”, “Прадмовы Ф. Скарыны да книгі Екзеліяст (“Саборнік”) і “Прадмовы Ф. Скарыны ў Псалтыр”⁴.

У першай з прадмоў Ф. Скарына піша: “Написаны теж і зовнутрь [кнігі Бібліі], понеже не толико докторове, а люди вченые в них разумеють. Но всякий человек простый и посполитый, чтучи их или слушаючи, может поразумети, что есть потребно к душному спасению его”⁵. Алесь Разанаў:

⁴ Літ. і мастацтва. 1990. 31 жн.; Мастацтва Бел. 1990. № 9. С. 4; Дзень паэзіі. Мн., 1990. С. 5–9. (Тое ж: Наша слова. 1990. № 6. С. 7.)

⁵ Предысловие доктора Франциска Скорины с Полоцька во всю Библию рускага языка // Францыск Скарына і яго час. С. 8–9.

Для ўсіх астатніх
напісана гэта кніга знадворку,
каб не адны дактары
і людзі вучоныя ў ёй разумеліся,
а каб усякі зямны чалавек, што будзе
яе чытаць альбо слухаць, —
добра змог зразумець, што трэба
рабіць для збавення душы.⁶

Як бачым, нават у паэтычнай форме пераказ пасільны без названых слоўнікаў, што адсутнічаюць.

Адной з асноўных заслуг Ф. Скарыны перад усходнеславянскім народамі з'яўляецца яго перакладчыцкая дзейнасць. Калі Ф. Скарына сваімі перакладамі пракладваў беларускаму народу шлях да ведаў і асветы, дык пры дапамозе перакладаў на сучасную беларускую мову яго перакладаў мы значна аблегчым шлях беларускіх чытачоў да творчага генія і подзвігу Ф. Скарыны. Калі для гэтага спатрэбяцца намаганні больш кваліфікованых спецыялістаў па перакладу, дык яны абавязкова знайдуцца. Самае важнае — перавесці праблему перакладаў твораў Ф. Скарыны з тэарэтычнай плоскасці ў практычную. Галоўнае, каб лёд крануўся.

ЛІЛІЯ АНАНІЧ (Мінск)

СУЧАСНЫ СТАН БЕЛАРУСКАГА КНІГАВЫДАННЯ

намінальна, што Скарынаўская чытаніні адбываюцца ў святле двух значных падзей — 480-гадовага юбілею беларускага кнігадрукарства, а таксама Дня беларускага пісьменства і друку, які адзначаецца ў нашай краіне чацвёрты раз. Гэтыя даты падзяляюць стацьі годдзі, але ў іх — непарыўная сувязь паміж мінулым, сучасным і будучым, якое абавязвае нас захоўваць традыцыі беларускага кнігадрукарства, клапаціцца пра тое, каб духоўныя каштоўнасці кніжнай культуры памнажаліся і змаглі вытрымаць моцны камп'ютэрны націск, якім суправаджаецца працэс сацыяльнага развіцця.

Беларускае кнігадрукаванне мае глыбокія карані. Аднак яго сапраўдны росквіт адбыўся ўжо ў апошнім стагоддзі. Прыйгадаем не такія далёкія часы, калі ў рэспубліцы выдавалася вялікая колькасць кніг, тыражы якіх дасягали значных лічбаў. Многія з іх былі сапраўднымі шэдэўрамі мастацтва кнігі — вытрыманыя ў лепшых традыцыях выданні твораў класікаў і сучасных аўтараў сусветнай і айчыннай мастацкай літаратуры. Але, і гэта таксама трэба прызнаць, многія кнігі былі данінай часу, так бы мовіць, заангажаванымі.

⁶ Скарына Францішак. Напісана гэта кніга дваіста. З “Кнігі вершаў”, якую ўклаў і на сучасную беларускую мову перастварыў Алесь Разанаў // Літ. і мастацтва. 1990. 31 жн.

І тым не менш набыткі мінульых дзесяцігоддзяў з'яўляюцца трывалым грунтом, на якім мацуецца беларускае кнігавыданне сёння, пераадольваючы вядомыя цяжкасці сацыяльна-эканамічнага развіцця.

Сучасны стан беларускага кнігавыдання можна ахарактарызаваць як адносна стабільны. Выдавецка-паліграфічны комплекс уяўляе сабой дастатковая разгалінаваную сістэму прадпрыемстваў. У рэспубліцы працуе 10 старэйших дзяржаўных выдавецтваў, каля 250 выдавецтваў недзяржаўных форм уласнасці. А на паліграфічнай карце каля 300 суб'ектаў гаспадарання, 44 з якіх уваходзяць у сістэму Дзяржкамдруку. У краіне сфарміраваліся два ўмоўна самастойныя патокі выдавецкай прадукцыі — кнігі дзяржаўных і недзяржаўных выдавецтваў. У пэўнай ступені гэта вызначае структурныя змены, якія адбыліся ў выдавецкай сферы, асартымент і накіраванасць кніжных выданняў. Традыцыйна менавіта дзяржаўная выдавецтвы выпускаюць сацыяльна значную кнігу, большасць беларускамоўных выданняў. Недзяржаўные выдавецтвы больш аператыўна реагуюць на патрэбы рынку, іх выданні ў большай ступені разлічаны на камерцыйны поспех.

Як станоўчы трэба адзначыць той факт, што мы пераадолелі перыяд падзення чытацкага попыту на сацыяльна значную кнігу, калі павышаная цікаўласць чытача скіроўвалася да так званага шырспажыву ў стылі "баевікоў" і маскультуры. Сёння зноў паліцы кнігарняў запаўняюцца творамі класікай мастацкага слова, навукова-папулярнай, даведачнай, вучэбна-метадычнай літаратурай. І менавіта такая кніга карыстаецца ўсё большым попытам.

Вось як выглядае дынаміка выпуску кніг, у тым ліку беларускамоўных, у апошнія гады:

Гады	Назвы			Тыраж (млн. экз.)		
	усе	у тым ліку на бел. мове	%	усе	у тым ліку на бел. мове	%
1990	2823	435	15,4	54,91	9,24	16,8
1991	2432	425	17,5	52,9	10,04	19,0
1992	2364	550	23,3	71,94	12,27	17,0
1993	2926	787	26,9	98,35	18,43	18,7
1994	3346	795	23,8	80,61	17,04	21,1
1995	3205	661	20,6	62,9	12,5	19,9
1996	3809	598	15,7	59,1	8,8	14,9

Для паразнання праілюструем статыстычнымі звесткамі выпуск літаратуры, у тым ліку беларускамоўнай, дзяржаўнымі выдавецтвамі:

Гады	Назвы			Тыраж (млн. экз.)		
	усе	у тым ліку на бел. мове	%	усе	у тым ліку на бел. мове	%
1990	1235	379	30,7	53,4	9,12	17,1
1991	1041	357	34,3	37,48	9,99	26,7
1992	1013	416	41,1	35,43	11,71	33,0
1993	917	496	54,1	35,85	15,11	42,2
1994	835	464	55,6	29,1	15,45	53,7
1995	654	360	55,0	19,55	9,9	50,6
1996	523	279	53,35	11,4	6,3	55,3

Аналіз дынамікі выпуску кніг і брашур за апошнія гады сведчыць, што ў дзяржаўных выдавецтвах назіраецца ўстойлівае памяншэнне практычна ўсіх паказчыкаў (назвы, тыражы). Недзяржаўныя выдаючыя арганізацыі, наадварот, нарочываюць свой патэнцыял, але тыражы выдаваемых кніг пачынаючы з 1993 г. тут таксама скарачаюцца, што абумоўлена агульным зніжэннем попыту на літаратуру. Сярэдні тыраж адной кнігі і брашуры ў 1996 г. склаў каля 15,6 тыс. экз. На 100 чалавек насельніцтва ў мінулым годзе ў Беларусі выдадзена 575 кніг і брашур.

Калі разглядаць выпуск друкаванай прадукцыі па тэматычных накірунках, то назіраецца павелічэнне колькасці навукова-папулярнай, вытворчай, дзіцячай, даведачнай літаратуры, выданняў для вольнага часу.

Якія ж адметныя рысы сучаснага беларускага кнігавыдання? У Беларусі, як ні ў адной іншай краіне былога СССР, добра адладжаны выпуск падручнікаў для сярэдніх агульнаадукацыйных школ. Прычым выпуск падручнікаў цалкам фінансуецца з бюджету, і для школьнікаў яны рэалізујуцца за сімвалічную плату. У рэспубліцы асвоены выпуск падручнікаў для спецыяльных адукатычных школ — для дзяцей-інвалідаў па слыху, з асаблівасцямі псіхічнага развіцця.

У гэтым годзе пачата выданне падручнікаў для дзяцей-інвалідаў па зроку (штырыфтам Брайля).

Урадам краіны прымаюцца меры па дзяржаўнай падтрымцы нацыянальнага кнігавыдання. Існуе сістэма дзяржаўнага заказу на асабліва значныя выданні, да якіх аднесена перш за ёсё вучэбная і вучэбна-метадычная літаратура для ўсіх форм адукаты, навуковая, навукова-папулярная і даведачная (перш за ёсё слоўнікі і энцыклапедычныя выданні), дзіцячая літаратура, літаратурна-мастацкая творы беларускіх аўтараў, а таксама творы рускамоўных і замежных класікаў, уключаных у школьнную праграму. У мэтах зніжэння цэн на некаторыя віды сацыяльна значнай літаратуры з рэспублі-

канскага бюджэту выдзяляюцца фінансавыя сродкі. Літаратура на беларускай мове датуецца ў памеры да 50% сабекошту, дзіцячая — да 75%. З 1996 г. прадугледжана таксама 100-працэнтнае фінансаванне літаратуры для камплектавання фондаў публічных бібліятэк, а таксама кніг серыі “Школьная бібліятэка” для фондаў школьніх бібліятэк. У цэлым па рэспубліцы на фінансавую падтрымку кнігавыдання ў мінульым годзе скарыстана 27,4 млрд. руб.

Фінансавая падтрымка кнігавыдання з дзяржбюджэту гарантую пэўны ўплыў на кнігавыдавецкую палітыку ў рэспубліцы, спрыяе павелічэнню ў агульным аб’ёме кнігавыдання сацыяльна значнай кнігі. І разам з тым, як гэта ні прыкра, факт дзяржаўнай датацыі мае і негатыўны бок, калі выдавецтвы не ў поўнай меры скарыстоўваюць свае магчымасці па пошуку і выданню новых арыгінальных кніг. У сувязі з гэтым патрабуе быць лепшай якасць канструявання, мастацкага і паліграфічнага афармлення многіх кніг.

І разам з тым, беларускую кнігу ў свеце ведаюць. Традыцыйным стаў уздел айчынных выдаўцоў на міжнародных кніжных кірмашах, якія штогод праходзяць у Маскве, Варшаве, Франкфурце. Менавіта ўзровень беларускага кнігавыдання дазволіў выдаўцам заснаваць і сваю, Мінскую міжнародную штогадовую кніжную ярмарку. Мінск упружнена імкненца да набыцця статуса кніжнай сталіцы, і патомкі Францыска Скарыны сваёй плённай працай сцвярджаюць сваё права быць прадаўжалальнікамі духоўнага подзвігу вялікага славянскага першадрукара.

НІНЭЛЬ ЗАЙЦАВА (Мінск)

НАВУКОВА-ПЕДАГАГІЧНЫ ДРУК У БЕЛАРУСІ

прадстаўляю рэспубліканскі навукова-педагагічны часопіс “Адукацыя і выхаванне”. Мы ўпершыню ўдзельнічаем у падобнай канферэнцыі. І хаця запрашэнне было нечаканым, яно, як мне здаецца, зусім лагічнае. Па-першае, таму, што мы заўсёды з задавальненнем друкуем матэрыялы па скарынаўскай тэматыцы і наогул па праблемах нацыянальнага адраджэння (у кожным нумары прысутнічае рубрыка “Адукацыя. Культура. Адраджэнне”). Па-другое, наш часопіс мае прамое дачыненне да кнігадрукавання ў рэспубліцы. Але аб гэтым крыху пазней.

Тут ужо гаварылася аб здабытках і праблемах друкарскай справы ў Беларусі. У шматаблічны, шматгалоссі друкаванай прадукцыі значнае месца займае педагогічны друк. Што гэта такое — думаю, асаблівае раствумачваць не вартага. А сказаць коратка — гэта ўсё, што выдаецца для забеспячэння плённай працы тых, хто нясе свяতло, веды, лепшыя духоўныя

каштоўнасці ў класы і аўдыторыі, рыхтуе да жыцця падрастаючыя пакаленні, — настаўнікаў, выкладчыкаў ВНУ, метадыстаў, навукоўцаў.

Калі звузішь паняцце “педагагічны друк”, то можна выдзеліць педагогічную перыёдыку — газеты і часопісы. Газета ў нас адна — гэта паважаная “Настаўніцкая”, а часопісаў цяпер ужо шырокая плынь. Найстарэйшы з іх — “Народная асвета” — мае даволі салідны ўзрост, больш за 70 год, іншыя — менш сталыя, але, думаецца, не менш патрэбныя беларускім асветнікам.

У новых умовах грамадскага развіцця, калі кардынальна перабудоўвалася ўсё ў нашым жыцці і, вядома ж, рэфармавалася сістэма адукацыі — з’яўляліся новыя формы навучання, новыя тыпы навучальных устаноў, змяняліся духоўныя арыенціры ў выхаванні дзяцей і моладзі, “Народная асвета” ўжо не магла задаволіць усе запатрабаванні асветнікаў. Так нарадзіліся новыя часопісы: “Роднае слова” (раней — “Беларуская мова і літаратура”), “Праlesка” (“Дашкольнае выхаванне”), “Пачатковая школа” і іншыя. Сярод тых, хто хаваецца за словам “іншыя”, — вельмі мною любімы часопіс, у якім я працу ў з дня яго заснавання, — “Адукацыя і выхаванне”. Хачу выкарыстаць магчымасць, каб крыху расказаць аб ім. “AiB” любімы і дарагі не толькі тым, хто ў ім працуе, але і чатыром тысячам падпісчыкаў, многія з якіх нязменна выпісваюць часопіс усе гады яго існавання. Трэба агаварыцца, што дарагі ён не па кошце, бо каштую часопіс па нашым часе не так ужо і многа, а па тым змястоўным патэнцыяле, які нася сваім чытачам.

Існуе “AiB” з 1992 г., яго заснавальнік — Беларускі навукова-даследчы інстытут адукацыі. Кірауніцтва інстытута, задумваючы новае выданне, ставіла перад ім такую мэту: больш цесна звязаць педагогічную навуку і практику, стварыць умовы для хуткага азнямлення настаўнікаў са здабыткамі навукоўцаў.

У першых нумарах былі такія “нейтральныя” рубрыкі: “Навука”, “Практыка”, “Інфармацыя”. Жыццё падказвала новыя, больш канкрэтныя накірункі дзейнасці. Чэрвеньскі нумар 1992 г. адкрыўся рубрыкай “Проблемы Чарнобыля”, а праз два нумары з’яўляецца яшчэ адна актуальная рубрыка — “Нацыянальнае адраджэнне”, якая пазней стала называцца “Адукацыя. Культура. Адраджэнне”.

У дапамогу тым, хто вывучае беларускую мову, на працягу 1992 г. у кожным нумары змяшчаліся метадычныя матэрыялы пад назвай “Гучы, беларуская мова!”, якія рыхтавала В. К. Раманцэвіч, загадчык кабінета беларускай мовы і літаратуры Акадэміі паслядипломнай адукацыі, а ў 1993 г. — кароткі руска-беларускі педагогічны слоўнік, складзены кандыдатам педагогічных навук М. Г. Яленскім. Гэтую рубрыку ўпрыгожылі артыкулы доктара філасофскіх навук У. М. Конана, кандыдата філасофскіх на-

вук К. Г. Лапіч, кандыдата педагогічных навук В. С. Болбаса і іншых знаўцаў гісторыі нацыянальнай адукцыі і культуры.

На старонках часопіса выступалі віцэ-прэзідэнт АН Беларусі Р. Г. Гарэцкі, акадэмікі А. С. Махнач, І. І. Ліштван, І. Ф. Харламаў, члены-карэспандэнты Я. М. Бабосаў, Ф. М. Капуцкі, Л. М. Тамільчык і іншыя знакамітныя беларускія навукоўцы. З вялікай цікавасцю сустрэлі чытачы сёню публікацый намесніка дырэктара Інстытута літаратуры імя Я. Купалы НАН Беларусі, доктара філалагічных навук У. В. Гніламёдава пад агульной назвай “Янка Купала. Новы погляд”.

З апошняй гады значна пашырылася “геаграфія” нашых замежных аўтараў. Ёсць сярод іх прадстаўнікі В'етнама, Вялікабрытаніі, Германіі, Грэцыі, ЗША, Латвіі, Польшчы, Расіі, Украіны і іншых краін. Практычна ў кожным выпуску часопіса ў рубрыках “Арбіта” і “Параўнальная адукцыя” змяшчаюцца матэрыялы аб замежных адукцыйных сістэмах, іх вопыце навучання і выхавання дзяцей і моладзі.

У часопісе друкаваліся такія значныя дакументы, як Усеагульная дэкларацыя правоў чалавека, Канвенцыя аб правах дзіцяці, Канцэпцыя адукцыі і выхавання ў Беларусі (на беларускай і рускай мовах), Закон Рэспублікі Беларусь “Аб правах дзіцяці”, Часовае палажэнне аб прысваенні вучоных званняў у Рэспубліцы Беларусь і шэраг іншых.

З 1 ліпеня 1993 г. рэдакцыя стала самастойнай юрыдычнай асобай. Пасля атрымання ліцэнзіі на выдавецкую і паліграфічную дзейнасць выпушчаны кнігі: В. К. Раманецкіч, У. М. Танана “Беларуская мова: Дапаможнік для вайскоўца”, Е. Дрэйкурс-Фергюсон “Психология, которая принесет вам пользу: Введение в теорию Альфреда Адлера”, В. І. Секун “Психология активности”, А. І. Кочатаў “Культура педагогического исследования”, М. В. Кухараў, В. С. Рашэцька “Диагностика педагогического мастерства и педагогического творчества” і ішчэ, акрамя названых, сем кніг.

У сувязі са стварэннем паліграфічнага ўчастка выдавецкіямагчымасці рэдакцыі значна пашыраюцца, і мы спадзяёмся павялічыць свой уклад у вырашэнне праблемы друкавання манаграфій і іншых навуковых, навуко-ва-папулярных выданняў, а таксама забеспечэння настаўнікаў метадычнай літаратурай.

У 1995 г. рэдакцыя “AiB” выступіла ў якасці заснавальніка часопіса серыі “У дапамогу педагогу”. Ціпер іх ужо 22. Выпуск серыі працягваецца і будзе, спадзяёмся, працягвацца, але чаго гэта нам каштует... Справа ў тым, што ўсё гэта робіцца пакуль што без капейкі дзяржаўных датацый. Пагадзіцесь, што ў наш час гэта вельмі няпроста. Трымаемся на скруплёзных разліках, жорсткай эканоміі, безумоўна, на энтузіазме супрацоўнікаў нашай рэдакцыі і рэдакцый новых часопісаў. За гэта ім словы ўдзячнасці без перабольшання — кожны дзень мы чуем ад

настаўнікаў, супрацоўнікаў аддзелаў адукацыі і метадычных устаноў. Гэта надае нам упэўненасці і сіл.

А часопіс “Адукацыя і выхаванне” пакуль што застаецца адзіным у краіне навукова-тэарэтычным выданнем у сферы адукацыі і будзе спрыяць развіццю навукі, садзейнічаць трансляцыі навукова-тэарэтычных здабыткаў, у тым ліку і фундаментальнай навукі, у адукацыйна-выхаваўчую практику, сістэму падрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі. Асноўную ўвагу будзем звязтаць на тэарэтыка-метадалагічныя праблемы, філасофію адукацыі, сацыялогію, культуралогію, новыя адукацыйныя сістэмы і тэхналогіі, а таксама на тэарэтычныя і навукова-метадычныя асновы дзейнасці і рэфармавання ўсіх узроўняў сістэмы бесперапыннай адукацыі і выхавання.

Мы ўдзячны ўсім аўтарам апублікованых артыкулаў, запрашаем навукоўцаў і педагогаў-практикаў да супрацоўніцтва, у тым ліку і ў сферы выдання кніг і брашур. Запрашаем і вас, паважаныя даследчыкі роднай мовы і літаратуры.

І апошняе. Нам прыемна было даведацца, як і ўсім, хто ў гэтым зацікаўлены, аб тым, што пастановай Савета Міністраў Беларусі з 1 ліпеня 1997 г. устаноўлена штомесячная выплата ў памеры адной мінімальнай зарплаты педагогічным работнікам для набыцця метадычнай літаратуры, предметных часопісаў і іншых перыядычных выданняў. Спадзяёмся, што гэта будзе для спажыўцоў нашай прадукцыі яшчэ адным стымулам для таго, каб выкарыстоўваць яе ў сваёй работе.

АЛЕСЬ КАРПОВІЧ (Рыга)

ЗНАЧЭННЕ ДРУКАВАНАГА СЛОВА НА РОДНАЙ МОВЕ Ў ЖЫЩЦІ БЕЛАРУСКАЙ ДЫЯСПАРЫ Ў ЛАТВІІ

годна перапісу 1989 г., беларусаў у Латвіі налічвалася 120 тысяч, 31% якіх нарадзіліся ў Латвії. Перапіс 1995 г. паказаў, што іх засталося прыкладна 108 тысяч — гэта складае 4% ад усяго насельніцтва Латвіі. Грамадзянамі дзяржавы з'яўляюцца 20% беларусаў, якія пражываюць у Латвії.

Існуе канцэпцыя аб балцкім субстраце ў беларускім этнасе, які адрознівае яго ад іншых усходнеславянскіх этнасаў. У латышскай мове замацаваўся этнонім “*krievi*” (рускія) — ад крывічоў, з якімі былі сталыя інтэнсіўныя сувязі ў старажытнасці. У сучаснай латышскай мове прасочваеца шмат беларускіх слоў ці агульныя карані слоў. А латгалская мова мякчэйшая па вымаўленню за латышскую і па мілагучынасці блізкая да беларускай. Многім даследчыкамі адзначаецца духоўная блізкасць латгалаў і беларусаў, якая адбілася ў дахрысціянской народнай культуры: міфалогіі і фальклоры.

Можа, таму ў 20-я гады ў Латгаліі вельмі актыўна пачалі стварацца беларускія школы і суполкі, такія, як “Бацькаўшчына”, “Беларуская хатка”, “Рунь”, “Араты”. Дзейнічалі беларускія бібліятэкі, дзіцячыя садкі пры школах. Актыўна працавалі беларускія выдавецтвы, газеты — “Голас беларуса” (1925–1929), “Думка беларуса” (1930), часопісы — “Беларускае жыццё”, “Школа і жыццё”.

Справу выдатных беларускіх асветнікаў Латгаліі 20–30-х гадоў Кастуся Езявітава і Сяргея Сахарава, якія надавалі вялікую ўвагу развіццю нацыянальнага друку, працягвае ў наш час беларуская дыяспара Латвіі. Таварыства беларускай культуры “Світанак” заснавала ў 1993 г. выдавецтва часопіса “Світанак”. Пры таварыстве працуе пачатковая беларуская школа, у якой ужо існуюць чатыры класы. ТБМ “Прамень” са снежня 1994 г. да сённяшняга часу выдае газету беларусаў Латвіі “Прамень”. Пры гэтым таварыстве працуе фальклорны ансамбль “Надзея”. Даўгаўпілскае ТБК “Уздым” друкуе штотыднёвую старонку ў раённай газете. Пры таварыстве працуе беларуская нядзельная школа і ансамбль “Купалінка”.

Хоць матэрыйяльны бок выдавецтва і сірава распаўсюджвання газеты даволі праблематычны (рэдакцыі газеты “Прамень” адмоўлена ў рэгістрацыі ў каталогу падпіскі і ў праве прадаваць газету ў гарадскіх кіёсках), выдавецтва работы не спыняе. Адчуваеща цікавасць беларусаў Латвіі да роднага друкаванага слова, праз якое яны пазнаюць беларускую мінуўшчыну, гісторыю сваёй этнічнай радзімы. Газета падае весткі з Бацькаўшчыны, асвятляе працу суполак і, вядома, з’яўляеца арганізатарам.

Латвійскі фонд беларускай культуры і ТБМ “Прамень” узялі на сябе справу дапамогі беларусам раённых гарадоў Латвіі ў стварэнні сваіх суполак, праз якія магчыма будзе трymаць сувязь і распаўсюджваць беларускія газеты і кніжкі.

Імкненне беларусаў блізкага замежжа да роднага слова тлумачыцца перш за ёсё адсутнасцю магчымасці ў савецкія часы чытаць пра сапраўдную гісторыю сваёй Бацькаўшчыны. Па другое, большасць беларусаў Латвіі не з’яўляюцца грамадзянамі, а толькі жыхарамі гэтай дзяржавы, без многіх сацыяльных правоў, і таму адчуваюць сябе вельмі адзінока і няўтульна ў гэты складаны час. Застаецца тая адзінай саломінка, адно спадзяванне на сувязь з Радзімай, на яе падтрымку. Але ж і яна апошні час паставілася бокам да сваіх раскіданых па свеце дзяцей, бо ў 1998 г., каб прыехаць у Беларусь, наведаць сваіх бацькоў ці сваякоў, трэба мець уязную візу, а дзеля гэтага яшчэ трэба атрымаць з Беларусі запрашэнне. Жыць так ці гэтак неяк будзем, а Беларусь мы не забудзем.

ЗДАБЫТКІ ПОЛАЦКАГА МУЗЕЯ БЕЛАРУСКАГА КНІГАДРУКАВАННЯ

культурнай спадчыне кожнага народа кніга заўсёды займала важнае месца. “...Не толико жив ест чаловек хлебом или лекарством, но более всяkim словом...” — так пісаў беларускі і ўсходнеславянскі першадрукар, славуты Францыск Скарына. Непасрэдна з яго імем і звязана ідэя стварэння ў Беларусі музея кнігі. Яшчэ ў 1981 г. урадам БССР, Акадэмія навук рэспублікі была распрацавана комплексная Программа “Францыск Скарына — вялікі беларускі асьветнік, гуманіст, выдатны дзеяч славянскай культуры”. Здзяйсненне Программы было накіравана на падрыхтоўку да святкавання 500-гадовага юбілею з дня нараджэння Францыска Скарыны, якое павінна было адбыцца па распаценню 25-й сесіі Генеральнай канферэнцыі Арганізацыі Аб’яднаных Нацый па пытаннях адукацыі, навукі і культуры ў 1990 г. Адным з пунктаў гэтай Программы было стварэнне ў Полацку музея кнігі, які б далучаў сучаснікаў да багацця айчыннай і сусветнай кніжнай культуры, выхоўваў павагу да мінуўшчыны і ў той жа час захоўваў наяўныя багацці для будучых пакаленняў.

З аднаго боку, адкрыццё менавіта ў Полацку музея, назва якога была вызначана як “Музей беларускага кнігадрукавання”, з’яўляецца заканамерным. Полацк — адзін з самых старажытных гарадоў усходніх славян. Ад са-мага свайго заснавання горад быў важным цэнтрам духоўнай і матэрыяльной культуры заходнерускіх, пазней — беларускіх зямель, мастацкага рамяства, пісьменства, летапісання, кульставай і свецкай архітэктуры, прыкладнога мастацтва, іканапісу. З часу хрышчэння Русі ў Полацку развівалася кнігапісанне. Захавалася нямалі пергаментных полацкіх рукапісаў, што былі створаны і ўпрыгожаны ў полацкіх скрыпторыях¹. Вядомы даследчык гісторыі кнігі Л. Уладзіміраў таксама адзначае, што “ў Полацку, пры Сафійскім саборы, ужо ў XII ст. меўся кніжны збор. У мужчынскім і жаночым манастырах, заснаваных у XII ст. адукаванай княжнай Прадславай Усяславаўнай — у ма-настве Ефрасінні, старанна перапісваліся кнігі, ствараліся цудоўныя помнікі кніжнага мастацтва, напрыклад Пагодзінскае евангелле XIII ст”².

А ўжо ў XV–XVI стст. у Полацкім Сафійскім саборы знаходзілася найбуйнейшая бібліятэка Беларусі. Як сведчаць сучаснікі, у ёй захоўваліся старажытныя творы славянскай, усходнеславянскай пісьменнасці, у тым ліку летапісы. Польскі дыпламат Рэйнгольд Гейдэнштэйн (1556–1620), які ўдзельнічаў у паходах Баторыя на Полацк у 1579 г., сцвярджаў, што кніжныя

¹ Гл.: Галенчанка Г. Я. Францыск Скарына — беларускі і ўсходнеславянскі першадрукар. Мн., 1993. С. 82; Гранстрем Е. Э. Описание русских и славянских пергаментных рукописей... С. 31, 39, 41–45.

² Владимирос Л.И. Всеобщая история книги. М., 1988. С. 76.

зборы Сафіі каштуюць больш, чым уся здабыча войска Рэчы Паспалітай³. Зараз частка бібліятэкі Сафійскага сабора захоўваецца ў складзе калекцыі Замойскіх у Нацыянальнай бібліятэцы ў Варшаве (раней яна захоўвалася ў Замосці, які належала Замойскім), асобныя кнігі — у бібліятэцы Асалінскіх у Львове⁴.

Не менш багатай была бібліятэка пры Полацкім езуіцкім калегіуме, а потым акадэміі. На пачатку XIX ст. збор гэты меў болей за 23 тысячи тамоў.

Келля перапісчыка. Экспазіцый Полацкага музея беларускага кнігадрукавання

У 1830 г. полацкі кнігазбор быў падзелены паміж Пецярбургскай Публічнай бібліятэкай, Пецярбургскім і Маскоўскім універсітэтамі і г. д.⁵ Цяпер важна выявіць вывезеныя экземпляры.

Але перш за ўсё Полацк — радзіма аднаго з тытанаў эпохі Адраджэння, чалавекауніверсальнага як па сваёй адукцыі, так і па практычнай дзейнасці: перакладчыка і кнігавыдаўца, медыка і батаніка, мысліцеля і паэта Францыска Скарны.

У Полацку таксама нарадзіўся і пачаў сваю літаратурную дзейнасць выдатны беларускі і рускі паэт, драматург, грамадскі дзеяч, педагог, кніга-выдавец Сім'он Полацкі.

³ Гейденштейн Р. Записки о Московской войне (1578–1582). Спб., 1889. С. 66, 71–72.

⁴ Гл.: Щапов Я. Н. Восточнославянские и южнославянские рукописные книги в собраниях Польской Народной Республики. М., 1976. Вып. 1–2; Щапов Я.Н. Библиотека Полоцкого Софийского собора и библиотека Академии Замойской // Культурные связи народов Восточной Европы в XVI в. М., 1976. С. 271.

⁵ Лайрык Ю. Бібліятэкі езуіцкіх вучэльніяў (кан. XVI – пач. XIX ст.) // Знамя новостройки. 1994. № 24. С. 2.

Такім чынам, Палацк быў і, па словах прафесара Адама Мальдзіса, “павінен застацца духоўнай сталіцай Беларусі. Тут Ефрасіння Палацкая, Францішак Скарына, Сімяон Палацкі”⁶.

Тым не менш пры ўсіх перавагах мы павінны былі ўлічваць, што сёння няма тых кніжных багаццяў, якімі валодаў Палацк у мінулым. Неабходна таксама адзначыць, што лёс кніжных каштоўнасцей бібліятэк Палацка падзялялі многія гарады Беларусі. Знаходзячыся геаграфічна ў цэнтры Еўропы, на перасячэнні гістарычных шляхоў, Беларусь не раз была арэнай спусташальных войнаў і нашэсцяў. Але не толькі пажары і войны з'явіліся прычынай гібелі або вывазу кніжных скарбашаў. Частка кніг трапляла ў розныя бібліятэкі ў выніку ахвяравання дзяржаўных і прыватных асоб, бібліяфілаў, купцоў, гісторыкаў, археолагаў і да т. п. Вядомы кнігазнаўца Г. Галенчанка адзначае таксама, што гістарычныя лёсы Беларусі, Літвы, Польшчы, Украіны так цесна ўзаемазвязаны, што часта цяжка, а часам і зусім немагчыма дакладна вызначыць, каму належыць тая ці іншая кніга. Сярод іх ёсьць нямала такіх, якія складаюць спадчыну двух або трох народаў (напрыклад, вядомы Радзівілаўскі летапіс).

Такім чынам, у выніку розных гістарычных абставін калекцыі кірылічнай і лаціна-польскай кнігі напасрэдна ў Беларусі ўвогуле невялікія. Яны сканцэнтраваны ў Нацыянальнай бібліятэцы Рэспублікі Беларусь, Бібліятэцы НАН РБ, Нацыянальным музеі гісторыі і культуры РБ і некаторых іншых установах.

На момант прыняцця рашэння аб стварэнні музея ў фондах Палацкага гісторыка-археалагічнага запаведніка, філіялам якога становіўся музей, меўлася невялікая кніжная калекцыя XVIII–XIX стст. Складалася яна ў асноўным з лаціна-польскіх выданняў і кніг краязнаўчага характару.

З 1987 г. пачалося актыўнае камплектаванне калекцыі музея ў адпаведнасці з распрацаванай канцепцыяй. У фонды музея перадаваліся кнігі з абменных фондаў Расійскай дзяржаўнай бібліятэкі (Масква), Расійскай Нацыянальнай бібліятэкі (СПб), навуковай бібліятэкі Эрмітажа (СПб), бібліятэкі Балгарскай АН, Нацыянальнай бібліятэкі РБ і некаторых інш. Набываўліся выданні і ў буکіністычных крамах, і ў калекцыянераў.

Значны ўклад у фарміраванне калекцыі музея ўнеслі (і ўносяць зараз) вядомыя дзеячы культуры, навукоўцы, пісьменнікі, журналісты, мастакі, якія найбольш разумеюць значэнне зберажэння скарынаўскай спадчыны.

Дзяяконы асабістым намаганням старшыні камісіі “Вяртанне” А. Мальдзіса музею перададзены з Расійскай дзяржаўнай бібліятэкі выданні Сімяона Палацкага і шэраг кірылічных выданняў XVII–XVIII стст., працы В. Сопікава, В. Тацішчава, М. Ламаносава, С. Богуш-Сестранцэвіча і інш.

⁶ Мальдзіс А. Мінск — цэла Беларусі, Палацк — яе душа: (Навукова-практычная нарада “Палацкая акадэмія і актуальная праблемы нацыянальнай культуры) // Знамя новостройки. 1994. № 24. С. 2.

Свае навуковыя працы, матэрыялы шматлікіх канферэнцый, кангрэсаў, кнігі з уласных бібліятэк перадалі ў дар музею князь А. Цеханавецкі, А. Мальдзіс, В. Чамярыцкі, Л. Уладзіміраў, Ю. Тумяліс, Я. Неміроўскі, Ю. Лабынцаў, А. Каўка, Г. Галенчанка, У. Анічэнка, А. Петрашкевіч, М. Нікалаеў, У. Арлоў, Я. Брыль, Р. Барадулін, Г. Бураўкін і шмат інш.

Вялікую дапамогу ў збіранні друкаванай спадчыны беларускай дыяспары аказалі д-р Вітаўт і Зора Кіпелі. Асаблівую каштоўнасць з перададзе-

Друкарня. Экспазіцый Полацкага музея беларускага кнігадрукавання

ных імі шматлікіх матэрыялаў уяўляюць працы Вітаўта Тумаша, Гая Пікарды, А. Надсаны.

Дзяржаўным камітэтам па друку перададзена калекцыя выданняў, адзначаных рознымі дыпломамі на конкурсах “Мастацтва кнігі” з 1967 г.

Такім чынам, было сабрана нямала цікавых і каштоўных матэрыялаў, што дало магчымасць шматпланава адлюстраваць у экспазіцыі розныя бакі гісторыі беларускага кнігадрукавання.

Афіцыйна музей быў адкрыты 7 верасня 1990 г. Размешчаны ў адрэстаўрыраваным будынку былой Брацкай школы — помніку архітэктуры канца XVIII ст. Экспазіцыя займае 14 залаў (каля 800 кв. м.).

Першыя залы знаёміць з помнікамі дакійскага пісьменства, рознымі формамі кнігі, алфавітамі, з эвалюцыяй тэхналогіі вырабу кнігі і матэрыялаў для пісання. Значнае месца ў экспазіцыі належыць паказу рукапіснай кнігі на беларускіх землях, яе рэпертуару, стыляў мастацкай аздобы.

Але, безумоўна, галоўная частка экспазіцыі — адлюстраванне жыццёвага шляху і дзейнасці ўсходнеславянскага першадрукара і асветніка Фран-

цыска Скарыны. На жаль, усе кнігі Бібліі — вынік жыцця асветніка — прадстаўлены муляжамі.

Тэма “Скарыніяна” адлюстроўвае розныя перыяды і аспекты вывучэння біяграфіі і спадчыны Францыска Скарыны. (Экспануюцца працы В. Сопікава, П. Уладзімірава, А. Флароўскага, В. Ластоўскага, А. Станкевіча, зборнік “Чатырохсотлецце беларускага друку”, шматлікія сучасныя даследаванні, матэрыялы юбілею, навуковых канферэнций, кангрэсаў, Скарынаўскіх і Фёдарапіскіх чытанняў і г. д., творы літаратуры і мастацтва.)

У экспазіцыі асвятляецца і дзеянасць паслядоўнікаў Францыска Скарыны — С. Буднага, В. Цяпінскага, П. Мсіслаўца, І. Фёдарава, М. Сматрыцкага, братоў Зісаніяў і іншых выдатных асоб, звязаных з кнігадрукаваннем.

Вядома, што Францыск Скарына выступіў сапраўдным наватарам у афармленні сваіх выданняў, стварыў яркія, шмат у чым непераўзыдзенны ўзоры кнігі, “славянская Эльзевіры”⁷. Таму заканамерным з’явілася адлюстраванне ў экспазіцыі тэмы “Мастак і кніга”. Эпіграфам да яе служаць слоўы самога Скарыны: “...а то для того, абы братия моя Русь, люди посполитые, чтучи могли лепей разумети”⁸. Самыя розныя тэхнікі ўпрыгожання кнігі, у тым ліку і ксілаграфія, у якой выканана аздабленне ўсіх выданняў Ф. Скарыны, даюць уяўленне аб працы мастака над кнігай. Сярод аўтараў мастацкага афармлення кнігі такія вядомыя майстры, як Ю. Зайцаў, А. Кашкурэвіч, Г. Паплаўскі, У. Басалыга, Б. Забораў, У. Вішнеўскі і інш.

Розная па тыпах і відах друкарская прадукцыя дае ўяўленне аб тым, як развівалася кніжная справа на Беларусі з канца XVII ст. і да сённяшняга часу (прадстаўлены выданні царкоўных, прыватных, губернскіх друкарняў, розных выдавецкіх суполак і таварыстваў, дзяржаўных і недзяржаўных выдавецтваў; газеты і часопісы, падручнікі, слоўнікі, даведнікі, энцыклапедыі, календары, паштоўкі, альбомы; зборы твораў, розныя выдавецкія серыі і г. д.). Кола аўтараў таксама даволі шырокое: С. Богуш-Сестранцэвіч, Б. Эпімах-Шыпіла, Я. Карскі, М. Гарэцкі, В. Ластоўскі, А. Смоліч, Б. Тарашкевіч, Я. Лёсік, М. Багдановіч, Я. Кунала, Я. Колас, Ядвігін Ш., А. Гарун, Я. Журба, У. Ігнатоўскі, У. Пічэта, М. Улашчык, К. Крапіва, І. Мележ, Я. Брыль і шмат інш.

Завяршаецца экспазіцыя паказам паліграфічнай базы рэспублікі і кніголаўрэатаў міжнародных і рэспубліканскіх конкурсаў “Мастацтва кнігі”. Сярод іх кнігі, адзначаныя вышэйшай узнагародай Рэспублікі Беларусь за выдатныя дасягненні ў мастацкім афармленні і паліграфічным выкананні — Дыпломам імія Францыска Скарыны.

Зараз фонд музея налічвае каля 7 тысяч адзінак. Гэта няшмат. Але праца па збіранню і захаванню спадчыны Францыска Скарыны працягваецца.

⁷ Гл.: Францыск Скарына і яго час: Энцыкл. давед. Мн., 1988. С. 406.

⁸ Скарына Ф. Творы. Мн., 1990. С. 37.